

C. A. A. Schmidt

Halle

1863

DE
FONTIBUS PLUTARCHI
IN VITIS ROMULI ET
NUMAE.

DISSERTATIO INAUGURALIS PHILOLOGICA
QUAM
AMPLISSIMI PHILOSOPHORUM ORDINIS
IN
ALMA UNIVERSITATE LITTERARUM
FRIDERICIANA HALENSI
CONSENSU ET AUCTORITATE
UNA CUM THESISIBUS A. SE PROPOSITIS
AD SUMMOS
IN PHILOSOPHIA HONORES RITE IMPETRANDOS

PRIDIE NON. AUG. H. XII—I.

PUBLICAE DEFENDET

SCRIPTOR

CAROLUS AUGUSTUS ARMINIUS SCHMIDT

MARCHICUS.

ADVERSARIORUM PARTES SUSCEPERUNT:

V. LOEBE, PHILOL. STUD. ET SEMIN. REG. SOD. ORD.

H. WALTHER, PHILOL. STUD.

HALIS SAXONUM.
FORMIS PLOETZIANIS.

[1863]

Digitized by the Internet Archive
in 2026

AMICO

B. GRASERO

SACRUM.

Praefatio.

Inter fontes historiae antiquae vitas Plutarchi Chaeroneensis, quas vocant parallelas, non infimum quidem locum obtinere, omnes concedunt viri docti. Nihilominus magna est inter eos controversia, qua fide sit Plutarchus in rebus enarrandis, qua auctoritate ad lites dirimendas atque dijudicandas, quippe quem plerique scriptorem vix mediocri laude dignum xistiment. Atqui ego, quamvis multa et ipse in Plutarcho desiderem, cum de eo eadem, quae a Friderico Lachmanno, viro doctissimo, (conf. Fr. Lachmann: „De fontibus Livii cet.“ Gottingae, 1822 et 1828. Comment. I, p. 105.) in Livio requiruntur: „ingenium illud boni historici, sensus nativus veri et falsi acer et praesens et reipublicae gerendae prudentia“ didicenda sint, tamen crimen, quod ei ingerunt, quasi neglectis scriptoribus antiquissimis fideque dignissimis leviores nonnunquam ac minus limpidos adierit fontes, unde factum sit, ut haud raro a vero aberraverit falsaue tradiderit, probare nequeo. Invaluit ea sententia maxime auctoritate viri doctissimi Heerenii, qui primus, quod sciam, de fontibus, quibus Plutarchus in vitis parallelis usus sit, disputavit in libro: „Commentationes IV de fontibus et auctoritate cet. Gottingae 1820.“ inscripto, quo de libello sat erit retulisse viri doctissimi C. Fr. Hermanni iudicium dicentis: „Heerenius negligentius, quam par erat, hac provincia functus est.“ (Conf. Index lect. Marburg. semest. aestiv. 1836. p. 3.).

Recentiori autem tempore virorum doctissimorum opera factum est, ut maior vitarum pars nova fontium investigatione

jam non indigeat. C. Fr. Hermannus enim in libro suo accurate et eleganter de fontibus vitae Periclis exposuit; G. Lagus in duabus dissertationibus, quarum altera „Plutarchus vitae Ciceronis scriptor“ Helsingf. 1847, altera „Plutarchus vitae Catonis scriptor.“ ibid. 1848 inscripta est; M. Haugius denique in libro: „Die Quellen Plutarchs in den Lebensbeschreibungen der Griechen. Tübingen 1854“ inscripto doctissime et copiosissime de fontibus Plutarchi disputaverunt. Omnes tamen quae exstant, vitas ea, qua institui, ratione percensere et perscribere, neque spatium hujus libelli, neque tempus permittunt. Quapropter nunc amplissimo philosophorum ordini eam propono particulam judicandam, quae versatur in vitis Romuli et Numae, quod in eorum vitis exponendis maxime, ut infra demonstrabitur, Heerenius vanis indulsit suspicionibus et conjecturis.

Ratio autem, quam sequar, ea est, ut, vitis et scriptis auctorum, quorum nomina ipse adjicit Plutarchus, breviter expositis, id potissimum agam, ut, quam praestiterint fidem in rebus enarrandis demonstrem. Evincere enim, Plutarchum non inconsulte aut imparate rem aggressum esse, nobis proposuimus. Accurate autem pronuntiare per singula capita, ad quem quoque loco respexerit Plutarchus scriptorem, idcirco omittere coacti sumus, quod perrara sunt vestigia, quae secutus ad justum probabilemque finem pervenias.

Priusquam ad ipsos fontes enumerandos transeamus, supervacaneum non erit inquirere, quibus omnino per studia sua uti licuerit Plutarcho. Atque sole clarius esse videtur, scriptorem de rebus Romanis exponentem auctores quoque Romanos, si qui fide digni ad manum fuerint, adhibuisse. Qua de causa ne Plutarchum quidem scriptores latinos neglexisse verisimillimum esse videtur. Nihilominus mirabili quodam consensu, si unum exceperis G. Lagum, omnes viri docti, Heerenium ducem secuti, persuasum habent, Plutarchum minus fuisse callentem linguam latinam, quam qui latinis scriptoribus bene uti potuerit. Sed pro omnibus unum loquentem faciam Heerenium. Ait ille lib. I. p. 99: „divinando, quae latine scripta erant, plerumque assecutus est,“ nimis securus, quod statim facultatem ei

tribuit, „diligenter inspiciendi et pleno ore exhaustiendi, ubi graecis fontibus plane sese destitutum visus sit.“ At quomodo, qui divinando tantum, quae scripta sint, assequatur, necessitate cogente subito diligenter inspicere, quin etiam pleno ore haurire possit, me non intelligere confiteor. Sed, quibus nitatur argumentis ea opinio, videndum est.

Duplex est causa, cur Plutarchum lingua latina non satis eruditum fuisse censeant. Ac primum quidem locus vit. Demosth. c. 2. Heerenii sententiam comprobare videtur, tum haud raro ex latino in graecum sermonem falso eum convertisse contendunt, quod neutrum ea, quae voluerunt, docet. Loci commemorati verba sunt haec: „*Ἐν δὲ Ῥώμῃ καὶ ταῖς περὶ τὴν Ἰταλίαν διατριβαῖς οὐ σχολῆς οὔσης γυμνάζεσθαι περὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν διάλεκτον ὑπὸ χρειῶν πολιτικῶν καὶ τῶν διὰ φιλοσοφίαν πλησιαζόντων, ὅψέ ποτε καὶ πόρῳ τῆς ἡλικίας ῥξάμεθα Ῥωμαῖοις γράμμασιν ἐντυγχάνειν. Καὶ πρᾶγμα θανμαστὸν μὲν, ἀλλ' ἀληθὲς ἐπάσχομεν. Οὐ γὰρ οὕτως ἐκ τῶν ὀνομάτων τὰ πράγματα συνιέναι καὶ γνωρίζειν συνέβαιεν ἡμῖν, ὡς ἐκ τῶν ἀμωσγέπως εἶχομεν ἐμπειρίας ἀκολουθεῖν διὰ ταῦτα καὶ τοῖς ὀνόμασιν,*“ quibus revera parum se fuisse latine doctum libere profiteri videtur. Sed colligenti, quod statim addit: „*Κάλλους δὲ Ῥωμαϊκῆς ἀπαγγελίας καὶ τάχους αἰσθάνεσθαι καὶ μεταφορᾶς ὀνομάτων καὶ ἀρμονίας καὶ τῶν ἄλλων, οἷς ὁ λόγος ἀγάλλεται, χαρίεν μὲν ἡγούμεθα καὶ οὐκ ἀτερπές. ἡ δὲ πρὸς τοῦτο μελέτη καὶ ἀσκησις οὐκ εὐχερὴς, ἀλλ' οἷσισι πλείων τε σχολή καὶ τὰ τῆς ὥρας ἔτι πρὸς τὰς τοιαύτας ἐπιχωρεῖ φιλοτιμίας.*“ adeo mitigatur ea sententia, ut eloquentiae Romanorum genera se persequi dictionisque elegantiam imitari posse neget. Nimium igitur e verbis „*ὅψέ ποτε καὶ πόρῳ τῆς ἡλικίας*“ confecerunt, qui grandem demum aetate literas latinas addidicisse Plutarchum statuunt. Aegre quidem assenserim viro doctissimo Lago, (cf. l. l. p. 16.25.) cui illa verba „ad tempus, quo Plutarchus Romae erat, esse videntur;“ sed non erraveris, si inter illam aetatem, qua Romae morabatur, et illam, qua senex Chaeroneae habitans vitas parallelas perscribebat, tantum temporis interfuisse putaveris, ut interea in literis latinis satis proficere posset. Huc accedit,

quod libellus „*Αἴτια Ῥωμαϊκά*“ inscriptus vit. Rom. c. 15. et vit. Camil. c. 19. citatur, ad quem componendum latinis praecipue auctoribus usus est, quos ante vitas parallelas conscribendas legerit necesse est.

Atqui falso saepe, quae latine legerat, graece reddidit.

Menda quidem interdum graviora occurrere non ignoro, sed quem omnino scriptorem ab hoc crimine liberum inveneris? Nonne Dionysio Halicarnassio idem accidit, (cf. Becker, Handbuch der Römischen Alterthümer. Leipz. 1843. p. 49 seq.) quamvis de se gloriatur Antiquit. I, 7. „*ἐτῶν δύο καὶ ἑξοσί — ἐν Ῥώμῃ διατρίψας, διάλεκτόν τε τὴν Ῥωμαϊκὴν ἔμαθῶν*“? Nonne Livius interdum Polybium haud recte intellexit? (cf. Krause, vitae et fragm. cet. Berol. 1833. p. 67 fin.). Num forte hanc ob causam alterum latinam, alterum graecam linguam parum calluisse censebis? Aliorum quidem mendis nostra errata non emendantur, sed id caveamus oportet, ne nimis acriter et acerbe judicemus. Praeterea fons, unde errata illa fluxerint, non latet. Queritur enim ipse vit. Demosth. c. 2. „*Τῷ μὲν σύνταξιν ὑποβεβλημένῳ κτλ.*“ quod sibi Chaeroneae, Boeotiae oppidulo, habitanti difficilis sit aditus ad ea doctrinae praesidia, quae historiam scripturo opus sint. Quid? num a Plutarcho, homine privato, tot libros, quot ab eo citatos invenias, suis sumptibus coemptos fuisse, an potius ex memoria eum haud raro perscripsisse putabis, quod priori tempore, cum sive Romae sive Athenis moratus bibliothecas publicas frequentaret, legerat? Quam autem festinanter libros et graecos et latinos quasi pervolaverit necesse est, „qui“, ut ait Augustinus de Varrone de civit. Dei VI. 2. „tam multa legit, ut aliquid ei scribere vacasse miremur?“

Quibus omnibus perpensis mirum non est, quod Plutarchus interdum erravit falsave reddidit. Qui denique eum Livii verba lib. 39. c. 44. „mancia minora annis viginti“ Cat. maj. c. 18. his verbis: „*σκεῖν τὰ πρὸς διάτακιν*“ pluraque ejusmodi propter linguae latinae inscientiam prave convertisse volunt, non consideraverunt, hominem adeo rudem literarum latinarum ne minimum quidem librum latine scriptum legere, nedum tot tantaque volumina diligenter perscrutari saepeque in graecum

sermonem convertere potuisse. Postremo liceat Lagi afferam ea de re egregie dicta (vit. Cic. p. 18 seqq.) haec: „Quomodo autem opinari possumus leviter tantum latinis literis eruditum, qui et Catonis et Caesaris et Sallustii et Livii aliorumque permultorum, quos longum est enumerare, scripta adierit, lectitarit, contulerit, saepe graece reddiderit?“ Atque sic quidem via planata ad vitas ipsas percensendas transimus, ex quibus Romuli et Numae tam arcte inter se cohaerent, ut non solum Plutarchus, sed etiam Livius et Dionysius in iis exornandis eosdem inspexerint scriptores. Licebit igitur eodem loco de utriusque vitae fontibus disserere.

Romulus et Numa.

Vita Romuli, conditoris aeternae Romae, aequae ac Numae, qui turbatam rem publicam institutis sacris lenivisse ac firmavisse dicitur, prorsus incidit in aetatem mythicam rei Romanae, ut inde a Beaufortio omnes viri docti de eorum personis jure dubitaverint. Ejusmodi dubitationem ignorat una cum omnibus antiquitatum et Romanis et Graecis scriptoribus Plutarchus, neque nostrum est verba facere de re tam obscura et dubia, sed illud solum, quibus usus fontibus vitas eorum exposuerit.

Praemonendum est, fontes eum, quos vocant primarios, annales maximos, commentarios pontificum, libros linteos (cfr. Krause: Vitae et fragm. hist. vet. Roman.“ Berol. 1833 p. 23 sqq.) ad Romanorum vitas exornandas non accivisse, sive quod major eorum pars temporum invidia jam evanuerat, sive quod ipsi procul ab urbe habitanti aditus ad haec antiquissima historiae monumenta non erat, sive quod propter obsoletam dictionis rationem difficiliore erant intellectu. Neque nimis aegre feremus, quod ea inspicere omisit, quippe quorum exilitatem jam Cicero de legg. I, 2. et de orat. II, 12 vituperet.

De Romuli et Numae certe temporibus aut nihil, aut tam exigua in iis consignata erant, ut neque Livius, neque Dionysius, quem utrumque eos adhibuisse constat; ad eorum auctoritatem saepius refugerint. Itemque Plutarchus justam urbis cognitionem sibi non comparaverat, id quod maxime elucet ex loco vit. Poplic. c. 19, ubi de Cloeliae statua quasi superstite (*ἀνάκειται δὲ — ἀνδριὰς αὐτῆς ἑφίππος*,) loquitur, quam brevi ante suum aevum Dionys. Hal. V, 35 (cfr. Liv. II, 13.) una cum Capitolio deflagrasse tradit. Quae ejusmodi in vitis occurrunt, meliore jure ad auctorem aliquem de urbis situ, de templis, aedificiis publicis cet. loquentem referes. Pendet igitur noster plane de fontibus secundariis, inter quos primum locum obtinent

A. Historici,

qui in libris „annalium“, vel „commentariorum“, vel „originum“, vel „antiquitatum“, vel denique „historiarum“ aut universam populi Romani historiam inde ab urbe condita ad suum quisque aevum, aut ejus particulam consignaverant. Eorum princeps est

Q. Fabius Pictor,

vir senatorii ordinis teste Polybio III, 9, quem gravissimi quique rerum Romanarum scriptores (cfr. Liv. I, 44. II, 40. Dionys. Halic. VII, 71. Polybius saepius,) quasi ducem secuti sunt. De vita ejus parum constat; quando enim natus et mortuus sit, prorsus ignoramus. Bello Gallico a. u. c. 529 stipendia eum fecisse tradunt Eutrop. III, 5 et Oros hist. IV, 13; bello autem Punico secundo eum interfuisse, quod Lachmann l. l. I, p. 16 et II, p. 14. (cf. Krause l. l. p. 40.) alique proposuerunt, nullo confirmatur veterum testimonio, quippe quem et Liv. 22, 7 et Polyb. III, 9 aequalem solum hujus belli temporibus nuncupent. Recte igitur Baumgartius in dissertatione: „de Q. Fabio Pictore cet.“ Vratislav. 1848. p. 2 hanc opinionem rejecit.

Post Cannensem cladem teste Livio 22, 57. Delphos ad oraculum missus est sciscitatum, quibus precibus supplicisque

dii possent placari et qui tantis cladibus finis foret.“ (confr. Liv. 23, 11.)

Magistratibus majoribus non videtur functus esse. Praetorem enim Q. Fabium Pictorem (cf. Liv. 37, 47 „flamen Quirinalis eo anno inauguratus fuerat“), quem Livius 45, 44 a. u. c. 587 mortuum esse tradit, ne nostrum fuisse Fabium, quod cum aliis placuit Lachmanno l. l. II, 14 censeamus, obstat, quod, eo statuto, ut animadvertit Kieserling l. l. p. 8 „triginta annis post quaesturam obtinuisset“, cujus rei exemplum vix ullum inveneris. Recte fortasse idem l. c. alios secutus „flaminem illum et praetorem historici filium natu maximum fuisse“ statuit.

Perscripsit Fabius historiam Romanam inde ab Aeneae in Italiam adventu (cf. Dionys. I, 6) usque ad suam aetatem, i. e. usque ad finem belli Punici secundi. Livius enim 22, 7, ex Fabii opere militum in proelio ad lacum Trasimenum commisso caesorum numero relato addit: „Fabium aequalem temporibus hujus belli potissimum auctorem habui“, unde probabile fit, insequentia hujus belli tempora conscribentem eum eodem Fabio auctore usum esse. Quando opus elaboraverit, quando ediderit, quomodo inscripserit, cum nihil memoriae proditum sit, valde fluctuant virorum doctissimorum sententiae, quorum varias conjecturas suspicionesque enumerare non juvat. (cf. de his, Kieserling, l. l. p. 14). Graeco usus est sermone Fabius in libro suo componendo, si, ut aequum est, fidem habemus Dionysio Ant. Rom. I, 6 haec dicenti: „ἐξέδωκαν ἱστορίας καὶ Ῥωμαίων ὅσοι τὰ παλαιὰ ἔργα τῆς πόλεως Ἑλληνικῇ διαλέκτῳ συνέγραψαν, ὧν εἰσι πρεσβύτατοι Κόϊντός τε Φάβιος καὶ Λεύκιος Κίγκιος, ἀμφοτέρω κατὰ τοὺς Φοινικικοὺς ἀκμάσαντες πολέμους.“

In diversas partes abeunt virorum doctissimorum sententiae de causa, cur graece Fabius scripserit. Niebuhrius enim, quem permulti secuti sunt, (Röm. Gesch. II, p. 9 et Vorlesungen über Röm. Geschichte edit. Isler p. 19). Fabium lingua graeca usum esse suspicatur, ut Graecis meliorem de rebus Romanis opinionem afferret, in quibus enarrandis brevi ante Philinum Agrigentinum iniquissimum exstitisse judicem.

Contra eum Baumgart. (l. l. p. 21), Schweglerus (Röm. Gesch. p. 76) alii putant, facilem et excultam linguam graecam a Fabio esse praelatam latinae, quae ob ruditatem historiam scribenti non bene se accommodasset. Horum ratio quamvis sit probabilis, tamen rectius cum Kieserlingio l. l. p. 9 iudicasse videntur, qui Fabium quidem prava Graecorum de Romanis opinione ad historiam literis consingnandam incitatum putaverunt, sed graece eum scripsisse statuerunt inprimis propter linguae latinae ruditatem, tum propter lectores, quos inter Romanos exspectare non posset (cf. Momsen Röm. Gesch. I, p. 902). Improbanda igitur est eorum opinio, qui nixi in locis Ciceronis de Orat. II, 12 de legg. I, 2 de divinat. I, 26; Quintiliani de instit. Orat. I, 6, §. 12. („Lupus masculinum, quamquam Varro in eo libro, quo initia urbis enarrat, lupum feminam dicit, Ennium Pictoremque Fabium secutus.“); Nonii p. 518. („Fabius Pictor rerum gestarum lib. I: Et simul videbant Picum Martium“); Gellii denique I, 12. 14. („In libro primo Fabii Pictoris scriptum est cet.“) et X, 15. 1. excogitaverunt, Fabium libros suos latine perscripsisse et Dionysium graeca eorum versione a Docle confecta usum esse, (cf. Wachsmuth: Die älteste Gesch. des Röm. Staats.“ Halle 1819 p. 27.) vel Fabium praeter Annales graecos Latinos quoque composuisse, (cf. Becker, „Enchirid.“ p. 41) vel denique Dionysium erravisse, neque unquam Fabii Pictoris graecos annales exstitisse. (cfr. Harless: „de Fabiis et Aufidiis.“ Bonnæ 1848, p. 7.)

Wachsmuthii quidem opinio nullo nititur argumento, labitur igitur per se ipsa. Sed ne aliorum quidem suspensiones veri speciem prae se ferunt. Nam sane Dionysius, diligentissimus historiae Romanae fontium investigator, admodum se negligentem praestitisset, si in auctoribus latinis enumerandis (I, 7). Fabium Maximum solum nominasset, Q. Fabium Pictorem, antiquissimum et nobilissimum auctorem, silentio praetermisisset. Num porro Cicero (cf. Brutus c. 19) Catoni singularem illam tribuisset laudem: „Nec vero habeo quemquam (Catone) antiquiorem, cujus quidem scripta proferenda putem“, et ibid.: „ita vetus, ut nullius scriptum exstet dignum quidem lectione, quod sit antiquius,“ si Q. Fabii Pictoris opera latine scripta

exstitissent? Huc accedit, quod in locis commemoratis „Quinti“ praenomen nusquam appositum, sed „Fabius“ solum, vel „Pictor“, vel „Fabius Pictor“ scriptum est. Itaque a probabilitate non abhorret, quod Krausius l. l. p. 48 (cf. Kieserl. p. 9 sq.) adversantibus aliis (cf. Becker I, 40 sqq.; Nipperdey, Philol. VI, p. 131 seqq.; Schwgl. p. 75 seqq.; Harless p. 2) enuntiata ea ad Servium Fabium Pictorem retulit, quem Cicero, Brut. c. 21 „et juris et literarum bene peritum“ nominat et „Catone vivo oratorem natu majorem“ floruisse tradit. Etsi quidem certi quidquam statui non potest, cum ne „Servii“ quidem nomen usquam exstet, tamen constat, Dionysium Q. Fabii Pictoris librum graece conscriptum in manibus habuisse, cujus rei insuper testis est, ut Lachmannus I, p. 28 primus docuit, Livius I, 55, qui, postquam Fabii nostri graecum librum secutus, talentis Pometianam praedam expresserit, statim ex Pisone, quot pondo argenti fuerint, adjecerit.

De ratione, qua Fabius annales suos composuit, non nimis urgendum videtur, quod tradit Dionysius I, 6: „ἐν οἷς μὲν αὐτὸς ἔργοις παρεγένετο, διὰ τὴν ἐμπειρίαν ἀκριβῶς ἀνέγραψε, τὰ δὲ ἀρχαῖα τὰ μετὰ τὴν κτίσιν τῆς πόλεως γεινόμενα κεφαλαιωδῶς ἐπέδραμε.“ Licet enim res gestas, quarum temporibus ipse fuit aequalis, prolixius et copiosius enarraverit, tamen ejusdem Dionysii et Livii et Plutarchi frequentes loci, ab eo res antiquissimas minime breviter et succincte esse perscriptas, docent.

De fontibus, ex quibus hauserit, cum praeter Dioclem Peperethium (Plut. Rom. c. 3 et 8) commemoretur scriptor nullus, recte judicasse videntur, qui ab eo patria monumenta, foedera, libros linteos cet. esse inspecta dicunt, neque famam et traditionem quandam vulgarem acceptissimamque populo Romano esse neglectam existimant. Familiarum autem annales, ut proposuit Kieserl. p. 15, eum aggressum esse aegre concesserim, quippe quos ejus temporibus jam exstitisse verisimile non sit.

Fabii opus cum temporum invidia adeo evanuerit, ut ex paucis fragmentis, quae ad nos pervenerunt, dijudicari nequeat, qua fuerit fide in rebus enarrandis, in scriptorum testimoniis,

qui eum secuti sunt, acquiescamus necesse est. Quorum iudicia, quamvis in diversas partes abeant, tamen tanta eum fuisse auctoritate evincunt, ut nobilissimi quique scriptores ei fidem habere non dubitaverint.

Dionysius, qui IV, 6 et 30. Fabii negligentiam in computatione temporum vituperat, summis eum effert laudibus VII, 70: „Κοῦντω Φαβίῳ βεβαιωτῇ χρώμενος καὶ οὐδεμιᾶς ἔτι δεόμενος πίστεως ἑτέρας — πίστιν οὐκ ἔξ ὧν ἤκουσε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔξ ὧν αὐτὸς ἔγνω παρεχόμενος“; Livius saepe ad eum delegat et permagni eum fecisse videtur. (Cfr. I, 55. XXII, 7); Polybius denique, acerrimus iudex, vehementer quidem in eum invehitur aliquoties (cfr. I, 14. III, 9), sed tamen omnium, quorum fidem improbat, Fabio maxime pepercit. Ait enim I, 14: „ἐκόντας μὲν οὐκ ἐψεῦσθαι τοὺς ἄνδρας οὐχ ὑπολαμβάνω,“ et XII, 7: „δεῖν τοῖς μὲν κατ’ ἄγνοιαν παραπαίουσι τῆς ἀληθείας διδόναι συγγνώμην.“ Postremo liceat apponam verbi viri doctissimi Momsenii, quae inveniuntur Röm. Gesch. I, p. 910, de hac re rectissime iudicantis: „Die Berichte trugen ohne Ausnahme eine starke römische Färbung, wie denn desswegen Fabius Bericht über die Anfänge des zweiten Punischen Krieges mit Carthago von Polybius mit der ihm eignen kühlen Bitterkeit durchgezogen wird. Das Misstrauen indess ist hier besser am Platz als der Vorwurf. Es ist einigermassen lächerlich, von den römischen Zeitgenossen Hannibals ein gerechtes Urtheil über ihre Gegner zu verlangen; eine bewusste Entstellung der Thatsachen aber ist, soweit sie der naive Patriotismus nicht von selber einschliesst, den Vätern der römischen Geschichte doch nicht nachgewiesen worden.“ Restat, ut dicamus, quatenus Plutarchus Fabium auctorem secutus sit. De ratione quidem, qua Plutarchus in universum fontibus usus est, rectissime mihi Hermannus l. l. p. IV. iudicasse videtur, quare ipsius verba apponam. „Si quem auctorem Plutarchus nominat, non ostentandi causa facit neque ut fidem narrationi suae apud lectores conciliet, sed aut eorum, quorum veritatem ipse praestare nolit, fontem indicaturus, aut, ubi res in controversia posita est, iudicium suum testimonio aliquo confirmaturus; in narrando autem, nisi quid ambigui relictum

sit, vel verba aliena tamquam sua usurpare non dubitat.“ Porro si animadverteris, quae de scriptoribus, quorum opera ad nos non pervenerunt, statim adjicit: „In iis autem, quorum scripta deperierunt, multo etiam magis ancipitem et lubricam quaestionem esse apparet; quorum etiamsi quem idem, quod nostrum memoriae prodidisse aliunde compertum sit, neutiquam inde sequitur, ut Plutarchus eum potius quam alium ducem in his narrandis habuerit,“ non facile tibi videbitur inventu, qui loci ad Fabium auctorem sint reducendi.

Una tamen patet via, qua progressi certi quidem quidquam non assequemur, ad probabilitatem tamen quam proxime nos accessurus esse confidimus. Plutarchus enim, ubi res domi militiaeque gestas exponit, adeo cum Livio et Dionysio consentit, ut dubium esse nequeat, quin ex eodem fonte omnes tres hauserint. At ubi de institutis tum sacris tum profanis loquitur, haud raro ab iis non verbis solum, sed tota narrationum adornatione atque indole discrepat, ut alium auctorem eum esse secutum nemo non videat. Illum fuisse Fabium Pictorem et Livius et Dionysius testantur, quorum uterque saepe ad eum provocat, hunc contra Plutarchi proprium esse discrepantia narrationum docet. Quibus collatis a vero nos non aberraturos esse putamus, si, quae eadem aliis quidem verbis apud omnes tres exstantia invenerimus, ad Fabium fontem reduxerimus. In hanc praeterea sententiam optime quadrant Dionysii de Fabio dicta illa: „τὰ δὲ ἀρχαῖα — κεφαλαιωδῶς ἐπέδραμε.“ Si enim neglectis institutorum originibus, quorum permulta ad Romulum et Numam referuntur, belli solum facinora enarravit, brevis re vera esse potuit, quippe quae copiosam et diffusam expositionem neque paterentur neque efflagitarent. Inde denique fit, ut in Numae vita describenda Plutarchus perraro in Fabii vestigiis progressus sit.

His praemissis, quae ex Fabii annalium libro desumta esse videantur, breviter indicabimus.

Quae inde a capite 3 vit. Rom. usque ad c. 8 de Romulo et Remo pueris et adolescentibus tradit, eorum maximam partem Fabio se debere ipse dici c. 8 fin. „ὅν τὰ πλεῖστα καὶ Φαβίου λέγοντος καὶ τοῦ Περικλέους.“

Item Fabii videtur esse, quod enarrat c. 9 de augurio a Romulo et Remo instituto (cf. Liv. I, 6. Dionys. I, 87.) Interrupta narratione per c. 11, 12, 13 denuo recipit Fabium c. 14. („ὥς Φάβιος ἱστορεῖ“), quem sequitur in vulgari fama referenda, exceptis capitibus 21, 22, 26, usque ad cap. 27. Exhibet enim c. 15 eandem, quam habet Livius I, c. 9. (cf. Fest. p. 351.) „Talasio“ nominis explicationem; consentit c. 16 cum Livio I, c. 10 (cf. Dionys. II, 33. 34) in certamine Caeninensi enarrando. Eadem est fama c. 27, quam de Tarpejæ proditiōe ac morte apud Fabium invenerat Dionys. II, c. 38 (cf. Liv. I, 11. Fest. p. 363. Serv. ad Aen. VIII, v. 348). Aequæ ac Livius I, c. 12 et 13, qui Fabii libro usus est, (cfr. Lachmann. l. l. p. 53). Plutarchus c. 18 et 19, in quibus pugnam Romanorum et Sabinorum litemque compositam enarrat, Fabium exscripsit (cf. Dionys. II, c. 41—45; Fest. p. 254. Serv. ad Aneid. VII, v. 710.) Sequitur eundem c. 20 (cf. Liv. I, 13 et Dionys. II, 47: „περὶ μὲν τούτων ὀλίγον δεῖν πάντες οἱ συγγράψαντες τὰς Ῥωμαϊκὰς ἱστορίας συμπεφωνήκασιν.“ Item. c. 23 de Tatii percussoribus (cf. Dionys. II, c. 51. 52. Fest. p. 360. Liv. I, 14) c. 24. de quadriga ex Cameria ablata et in Vulcani templo constituta. (cf. Dionys. II, c. 54); c. 25 de bello cum Vejentibus gesto et foedere icto (cf. Dionys. II, c. 54 et 55. Liv. I, c. 15) tradens Fabium auctorem secutus esse videtur. Denique c. 27 eandem Romuleæ mortis et c. 28. Proculi Julii narrationem exhibet, quam ex Livio I, c. 16 cognitam habemus.

Ex his igitur videmus, fundamentum vel quasi ossa vitæ Romuleæ Fabio deberi, quæ ut carne expleat, alios scriptores Plutarchus accivit.

In Numæ vita exornanda, cui nihil firmi, nihil ad res gestas bellicque facinora pertinens inest, breviorē fuisse Fabium, quam qui Plutarcho vehementer arriserit, a probabilitate non abhorret. Quamquam igitur minime dixerim, Fabium a Plutarcho, Numæ vitam percribenti, plane esse neglectum, tamen non habeo locum certum, quem illi auctori tribuere ausim.

Jam convertimus nos ad reliquos scriptores generis historici, quorum nomina a Plutarcho citantur. Fabii æqualis natu major esse videtur

Diocles Peparethius,

cujus mentionem injicit Plut. vit. Rom. c. 3 his verbis: „*Τοῦ δὲ πίστιν ἔχοντος λόγου μάλιστα καὶ πλείστους μάρτυρας, τὰ μὲν κυριώτατα πρῶτος εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐξέδωκε Διοκλῆς ὁ Πεπαρήθιος, ὃ καὶ Φάβιος Πίκτωρ ἐν τοῖς πλείστοις ἐπηκολούθηκεν.*“ Valde profecto displicuisse videtur viris doctis, quod Fabius, antiquissimus historiae Romanae scriptor, graecum hominem aliunde vix cognitum auctorem secutus sit. Itaque mirabilia omnique probabili argumento carentia excogitaverunt, cur Plutarchum erravisse neque Fabium Dioclis libro usum esse censerent. Sed ea missa faciamus, quippe quae a Willenborgio in dissertatione: „De Diocle Peparethio.“ Bonnae 1853 p. 10 sqq. copiose tractata docteque redarguta sint. et id potius evincere studeamus, Plutarcho fidem esse habendam.

Pendet haec quaesto maxime ex tempore, quo Dioclem floruisse statuendum erit.

Praeter Plutarchum (cf. vit. Rom. c. 8) commemorant Dioclem Festus p. 267 et Athenaeus Deipnos. II, 21. p. 448, quorum prior locus ad constituendam Dioclis aetatem nihil valet, quod in Festi codice adusto nomen scriptoris deletum est, neque locus ipse novi quidquam continet. Contra Athenaeus l. c. verba citat Demetrii Scepsii: „*Διοκλῆ τὸν Πεπαρήθιον φησι ὁ Σκήψιος μέχρι τέλους ψυχρὸν ὕδωρ πεπωκέναι,*“ quibus verbis temporis definitionem quandam inesse existimo. Nostrum enim Dioclem intelligi eam ob causam verisimile est, quod Demetrius teste Strabone XIII, p. 603 libros XXX de Trojanorum sociis composuerat, in quibus facile Aeneae in Latium delati mentio fieri poterat. Dioclem autem de iisdem rebus tradentem a Demetrio esse adhibitum, nihil obstat, quominus censeamus. Quodsi recte Vossius „de hist. graec. edit. Westerm., p. 173 (cfr. Müller. fragm. hist. graec. I, p. 72). Demetrio, qui fuit discipulus Aristarchi florentis Ol. 143, annum u. c. 564 assignavit, aequalis fere Fabii habendus est. Verba autem *μέχρι τέλους* Dioclem ante Demetrium mortuum esse declarant, ut Diocles aequalis Demetrii natu major fuisse videatur. Quibus probatis Dioclem non tam Fabio natu minorem, sed potius aliquanto

majorem fuisse verisimile est. Certius aliquid afferri non poterit, nisi ad vanas conjecturas suspicionesque refugeris. Si vero Diocles ante Fabium florebat et in libro suo conscribendo vulgarem famam, ut ex Plutarcho perspicuum est, secutus erat, nulla est causa, cur Fabius ab ejus libro inspiciendo et conferendo abstinuerit. Quod unde Plutarchus resciverit, utriusque librum in manibus habuerit, an apud Fabium Dioclem citatum invencrit (cf. Krause l. l. 3. 3), in medio reliquerim, quamvis prius sit probabilius.

Nec minus incertum est, quomodo liber inscriptus fuerit et quo usque pertinuerit. Recte mihi iudicasse videntur, qui ultra Romuli juventutem eum non processisse statuunt, quippe cujus rei vestigium in reliqua vitae Romuli parte nullum inveniatur.

Quaeritur denique, quae ex Dioclis libro in suum transtulerit Plutarchus. Willenborgius l. l. omnia fere, quae exstant apud Plutarchum vit. Rom. c. 3—8 in certis Dioclis fragmentis ponere non dubitavit. Cui quo minus assentiam, multa obstant. Primum enim Plutarchus ipse vit. Rom. c. 8. se Dioclem solum esse secutum negat: „καὶ Φαβίου λέγοντος καὶ τοῦ Πεπαρηθίου Διοκλέους;“ tum, comparatione cum Livio et Dionysio instituta, Fabium eadem, quae Diocles, tradidisse edocemur; denique Plutarchi verba vit. Rom. c. 3: „τόν τε δὲ εἰπεῖν τοιοῦτός ἐστιν (ὁ λόγος)“ indicare mihi videntur, neque Fabii, neque Dioclis propria verba ab eo citari, sed generaliter tantum rescribi, quae in utriusque libro legebantur. Quae igitur Dioclis sint propria, jam discernere non possumus errabuntque qui locos supra commemoratos ad certa Dioclis fragmenta retulerint. Haud scio an recte huic loco inseratur alter homo graecus

Antigonus,

(cfr. Vossius cd. Westerm. p. 114 sqq.) cujus fabulosam de Tarpeja a fratre occisa narrationem Plutarchus vit. Rom. c. 17. commemorat. Eundem hunc esse Antigonum, cujus *ἱστορία Ἰταλική* a Dionysio 1, c 6 et a Festo p. 266. „Romam“ laudatur, at disjungendum ab Antigono Carystio, aequali Ptole-

maeorum Lagi et Philadelphi, omnes persuasum habent viri docti. (cf. Schwegl. h. r. p. 6. annot. 22. Müller frg. hist. graec. IV. p. 305; Ott. Müller, ad locum Fësti.)

Num idem sit, quem „βίους“ scripsisse Athenaeus IV. p. 162. E. tradidit, incertum est. Dionysius autem eum inter Timaeum et Polybium ponit, ita ut Timaeo natu minor, Polybio major fuisse videatur. De fide, quam in rebus Romanis enarrandis praestiterit, ob fragmentorum paucitatem judicari nequit. Saepiusne denique Plutarchus ad librum ejus recurrerit, quamvis probabile sit, testimoniis firmari non potest. Inter bellum Punicum II et III florebat

C. Acilius Glabrio,

qui Cicerone teste de Offic. III. c. 32. graece scripsit historiam Romanam, ut videtur, inde ab urbe condita, quamquam, quae Plutarchus Rom. c. 21 „de Lupercis“ et Dionysius III, 77 „de cloacis“ ex ejus libro afferunt, in belli Punici II historia locum habere poterant. Claudius quidam (cf. Liv, 25, 39 et 35, 14.) annales Acilianos ex graeco in latinum sermonem converterat ejusque libro Livius saepius usus est. Quo tempore Acilius noster vixerit, accuratius definiri nequit, quamvis idem esse videatur, qui Gellio teste N. A. VI, 14, 9 a. u. c. 599. tres illos philosophos in Senatum introduxit eorumque interpretes exstitit. Aegre vero Krausio consesscrim (l. l. p. 84), Cajum Acilium a. u. c. 557 tribuni plebis munere functum esse, quod his probatis C. Acilium a. u. c. 599 octogenarium fere fuisse necesse esset. Qua fuerit fide et auctoritate, etsi certi quidquam afferri non potest tamen, quod Cicero ad eum provocat, non ingobilem eum fuisse scriptorem putandum est. Num plura Plutarchus ei debeat, cum praeter locum commemoratum nusquam ejus mentionem faciat, parum quidem liquet, non tamen a probabilitate abhorret. Gracchorum temporibus aequalis fuit

L. Calpurnius Piso,

qui a. u. c. 605 tribunus plebis (cfr. Cic. Brut. c. 27. Verr. III, c. 84 et IV, 25, de offic. II, 21) primus de pecuniis repetundis legem tulit, summisque Romanorum magistratibus functus est.

Consul fuit a. u. c. 621, censor, ut videtur, a. u. c. 634 (cfr. Krause l. l. p. 139) quare a Dionysio aliisque „ἀνὴρ τιμητικός“ vel „Censorinus“ nuncupatur. (cfr. Dionys. II, c. 38. 39. Maii excerpt. XII, c. 10. Plin. H. N. XIII, 13; Censorin. c. 17) Cognomen „Frugi“ eum habuisse, quod magnis virtutibus ornatus innocentia ac vitae integritate inter aequales excelluerit, Cicero testis est in orat. p. Fontei. c. 13 (cf. Tusc. III, 20).

Scripsit Piso latine historiam Romanam ab urbe condita usque ad suam aetatem. Res quoque ante urbem conditam gestas, breviter quidem, eum attigisse, testatur auctor libelli de origine gent. Rom. c. 13. „Piso quidam Turnum matruelem Amatae fuisse tradit,“ et c. 10 „ut scribunt Volcatius et Acilius Piso,“ quae cum Vossio ita sunt legenda: „ut scribunt Volcatius, Acilius et Piso,“ cum Acilius Piso plane ignotus sit. Nostrum vero Pisonem intelligendum esse puto, quod antiquiorem Acilium subsequitur, at disjungendum ab altero ejusdem nominis scriptore, qui praeter Plutarchum vit. Marii, 45. „Γαῖός τις Πείσων, ἀνὴρ ἱστορικός“ a nullo scriptore laudatur. Neque vero Dionysium de pluribus Calpurniis cogitasse I, 7. *Ῥωμαῖοι συνέγραψαν — Ἀἰλλιοί τε καὶ Γέλλιοι, καὶ Καλποῦρνιοι. καὶ ἔτεροι,*“ Nipperdey (cfr. Philol. VI, p. 132) demonstravit. Jure igitur Krausius p. 145 sqq. omnia apud Dionysium, Livium, Plinium aliosque extantia Pisonis fragmenta ad unum L. Calpurnium Pisonem retulit. „Annales“ Piso videtur inscripsisse opus suum, quamquam „commentarii“ ejus (cf. Plin. h. n. XIII, 13 et „historiae“ (cf. Prisc. X, l. 3) interdum citantur; neque probanda Hertzii sententia (cf. Excurs. p. 19) qui duplex eum opus condidisse: „Annales“ et „commentarius“ censet (cf. Kieserl. l. l. p. 31 sq.). Ejusmodi enim quasi confusiones inscriptionum ejusdem libri saepius occurrunt. Neque minus dubium est, quot in libros opus suum diviserit. Locus libri septimi, quem commemorat Censorinus, „de fie natali“ 17, 13, quamvis de numero, quem exhibent libri, fluctuent virorum doctorum sententiae, ad annum u. c. 607 spectare videtur. In plures igitur, quod censet Liebalddt (cf. Prooem. schol. Numburgens. 1836), quam in septem libros Pisonis historiam divisam non fuisse, recte monuit Kieserl. p. 31.

Atque de fontibus, ex quibus Piso hauserit, Dionys. I, 79 auctore in rebus antiquissimis exornandis Fabium Pictorem secutus est.

Praeterea autem monumenta publica diligenter eum inspexisse (cf. Liv. X, 58. IX, 44. X, 9.), ex quibus magistratuum nomina sumpserit, Niebuhrius in scholis I, p. 30 bene animadvertit. Nimis vero inique vir ille doctissimus de Pisonis fide in enarrandis rebus iudicasse mihi videtur. (cf. H. R. I, p. 247, 49, 390. II, p. 10 et Schol. I, p. 29 seqq.) Vituperat enim quod narrationes ad temporum rerumque rationem examinaverit et ad eorum verisimilitudinem quam proxime accedere studuerit. Sane Dionysii loci II, 28, ubi Tarpeiam a proditionis crimine liberare studet, IV, 70, quo ex temporum computatione Tarquinius Superbum non filium, sed nepotem Tarquinii Prisci fuisse evincere conatur, Niebuhrii vituperationem probare videntur. Sed quo jure nos, quaeso, Pisoni crimini, quod aliis laudi, vertamus? Quem enim scriptorem non nimis credulum fugere poterat, eos, qui Tarquinio Prisco florente jam essent adolescentes, post regnum triginta octo annorum Servii Tullii juvenes esse non jam posse? Quamvis igitur colorem antiquum desiderarent, tamen et Dionysius et Livius magni eum fecerunt ac saepenumero ad ejus auctoritatem remittunt. His jure assentiunt Plinius et Gellius. Ciceronem contra, qui de legg. I, 2. Pisonis aliorumque exilitatem, languorem et inscientiam (cf. Brut. c. 27 de orat. II, 12) vituperat, in historia oratoriae dictionis copiam et ornatum desiderasse, Lachmannus l. I. p. 115 ann. 1 recte monuit.

Quatenus Plutarchus Pisonem, quem uno tantum loco vit. Num. c. 21 nuncupat, secutus sit, difficile est dictu. In rebus enim antiquissimis tradendis Fabium, ut jam supra commemoravimus, exscripserat, nisi quod interdum colorem mythicum detrahare conabatur. Novi igitur multum apud Pisonem Plutarchus neque expectare neque invenire poterat. Quare diligenter quidem eum inspexisse Plutarchum, neque vero pleno ore ex eo hausisse putaverim. Locum igitur certum, quem ad eum referam, habeo nullum. Teste vero Plinio XIII, 13 eorum fuit, qui Pythagoram Numae magistrum fuisse tradiderant, ut

Plutarchum vit. Num. c. 1 eum inter alios intellixisse probabile sit.

Huic loco inserendus videtur

P. Claudius,

quem citat Plutarchus vit. Num. c. 1: „Κλώδιός τις ἐν ἐλέγχῳ χρόνων (οὕτω γὰρ πῶς ἐπεγέγραπται τὸ βιβλίον) ἰσχυρίζεται κτλ.“ Quis fuerit Clodius is, valde inter se discrepant virorum doctissimorum sententiae. Schwegler. H. R. p. 39, secutus Niebuhrium H. R. II, p. 2 seqq., cum aliis Q. Claudium Quadrigarium intelligendum esse censet. Cui sententiae ne assentiamus, obstat, quod, si de Quadrigario cogitasset Plutarchus, neque *Κλώδιός τις* scripsisset, neque, ut videtur, de libri inscriptione dubitasset. A Livio enim, quo sexcenties Plutarchus usus est, saepenumero Quadrigarii annalium liber citatur, ut et cognomen Plutarcho notam esse oporteret. Quodsi ad probandam sententiam, Claudium Quadrigarium inde a bello gallico demum historiam Romanam literis mandasse, Clodiumque Plutarchianum de priorum temporum incertitudine dicunt questum esse, „τὸς μὲν ἀρχαίας ἐκείνας ἀναγραφὰς ἐν τοῖς Κελτικοῖς πάθεσι τῆς πόλεως ἰφάνισθαι· τὰς δὲ νῦν φαινομένας οὐκ ἀληθῶς συγκεῖσθαι κτλ.“, nihil inde evinci existimo, nisi scriptorem illum testimoniorum de antiquissimis temporibus suo aevo exstantium veritatem praestare noluisse. Sejungendus porro noster videtur ab aliis Claudiis sive Clodiis, ex quibus unus, teste Livio 25, 39 et 35, 14 annales Acilianos e graeco in latinum sermonem converterat, alter Sextus cognomine, Arnobio V, 18 et Lactant. I, 22 testantibus librum „de Fauno“ inscriptum composuerat; quartus denique, Clodius Licinus, a Livio 29, 22. (cf. Suet. vit. Hygin c. 20) laudantur, quem Cic. de legg. I, 22 intellixisse probabile est. Nostrum vero, cui cum Krausio Publico praenomen addidi, Appian. rer. Celt. frg. 3. „οἱ Τιγύριοι δ' αὐτῶν χρόνῳ ἔμπροσθεν Πείσωνος καὶ Κασσίου τινὰ στρατὸν ἐλόντες, ὑπὸ ζυγὸν ἐξεπεπόμφεσαν, ὥς ἐν χρονικαῖς συντάξεσι δοκεῖ Παύλῳ τῷ Κλαυδίῳ.“ Plutarchi enim *ἐλέγχος χρόνων* et Appiani *χρονικαὶ συντάξεις* eundem mihi librum significare videntur. Num praeter locum comme-

moratum Claudii libri usus sit Plutarchus, neque negare neque affirmare ausim.

Sullae dictatoris temporibus aequalis fuit teste Vellejo II, 9.

Valerius Antias,

cujus praenomen, quod sciam, a nullo scriptore citatur. De vita ejus parum constat. Magistratibus functus esse videtur. nullis.

Amplissimum copiosissimumquee exstabat opus „annales“ vel „historiae“ inscriptum, in quo ab antiquissimis temporibus usque ad suum aevum populi Romani originem, res gestas, instituta et divina et humana adeo verbose ac prolixè enarra- verat, ut teste Macrob. Sat. I, 13 in secundo demum libro ad Numae tempora pervenisset. Vix igitur credibile est, quod tradit Gellius N. A. VI, 9. 12, in libro duodecimo eum de Gracchis jam locutum esse. Alii alio modo hunc locum emen- dare studuerunt. Verisimillimum videtur, quod Kieserl. l. l. p. 47 in Gerlachii libro: „Die Geschichtschreiber der Römer“, Stuttg. 1855, quem ipse mihi comparare nullo modo potui, se invenisse dicit, „in libro historiarum XLI“ esse legendum. Li- brum septuagesimum quartum commemorat Priscian. IX, 10. 53, Gell. N. A. VII, 9. 17 vel septuagesimum quintum.

Atque de fide, quacum versatus sit Valerius in rebus tra- dendis, cum neque Dionysius neque Plutarchus neque alius quisquam nos certiores faciat, in Livii testimonio acquiescere debemus, qui inter omnes scriptores, quibus usus est, saepissime eum nuncupet. Qua vero ratione? Ubicunque Valerii mentio- nem injicit, id egisse videtur, ut ejus fidem increpet et minuat, qui omnes res amplificaverit (cf. Liv. 36, 38), omnium rerum numerum immodice auxerit (Liv. 26, 49). Interdum ubi An- tiatis narratiunculam a nullo alio scriptore commemoratam in- venit, „si Valerio credamus,“ addit (Liv. 36, 19, 39, 41; 44, 13); saepius denique Valerii historiolas neque affirmare, nec tamquam vana praetermittere vult. cf. Liv. 37, 48; 45, 43).

His addendi sunt Gelliani loci non minus acerbi, alter N. A. VII, 8, 6: „adversus ceteros omnes scriptores“ et VI,

19, 8: „contra decretorum memoriam contraque auctoritatem veterum annalium“. Recentiore quidem tempore exstiterunt, qui Valerii fidem et auctoritatem ab his criminibus defenterent, „odio et acerbitate Livium commotum acrius in eum invectum esse“ (cf. Krause l. l. p. 270.) vel „claritudini et auctoritati Valerii invidentem id egisse“ dicentes, (cf. Lieboldt, progr. Numburg. 1840, p. 20.) „ut fidem ejus apud lectores imminueret.“ His recte jam Kieserling l. l. p. 49. opposuit, Livium in hominibus judicandis nusquam odium et invidiam prodidisse, sed potius aequissimum judicem etiam Valerii se praestitisse, ita ut 38, 55. librarii mendum, quam mendacium Antiatis statuere maluisset.“ Ut dicam, quod ego hac de re sentio, Livius neque odio neque invidia ductus tam saepe Valerium carpsisse, sed id potius intendisse videtur, ut civibus suis rectiorem de rebus, quas ille sive fictionibus vanis sive apertis mendaciis deformaverat, opinionem ingereret. Putemus enim oportet, Valerii opus propter narrationum ubertatem notissimum gratissimumque populo Romano fuisse, quod alioquin Livius hominis fide non admodum digni nugas narratiunculasque ficticias silentio potius praetermisisset.

Quid de Valerio Plutarchi auctore dicendum est? Beckerees l. l. I, p. 47. Plutarchum Valerii annalibus quasi fonte primario usum esse vult. Quod ne statuamus, verba impedinunt quibus Plutarchus Valerii narrationes inducit: „*Ἐνιοι-λέγουσι*,“ „*οἱ δὲ*,“ ὡς δ' ἔνιοι φασι,“ quibus indicat, se a vulgo creditis discrepantia afferre tradita. Ceterum loci, quos aliquo jure ad Valerium reducamus, non sunt adeo frequentes, ut Beckeri sententia speciem veri prae se ferre possit. Rescribam liceat, quae ex Valerii annalibus in vitis Romuli et Numae componendis Plutarchum mutuatum esse aliorum testimoniis firmatur, Sunt haec:

Vit. Rom. c. 3. „ὁ Ἀμούλιος φοβηθεὶς ἐκέλευσεν αὐτοὺς ὑπερέτην λαβόντα ῥῆψαι. Τοῦτον ἔνιοι Φανστύλον ὀνομάζεσθαι λέγουσιν. — Auct. de orig. gent. Rom. c. 21: „At vero Valerius tradit, pueros ex Rhea Sylvia natos Amulium regem Faustulo servo necandos tradidisse.“

Vit. Rom. c. 4: „οἱ δὲ, τοῦνομα τῆς τροφῆς δι ἀμφιβο-

λίαν ἐπὶ τὸ μυθῶδες ἐκτροπὴν τῇ φήμῃ παρασχεῖν. Λούπας γὰρ ἐκάλουν οἱ Λατῖνοιτῶν γυναικῶν τὰς ἐταιρούσας· εἶναι δὲ τοιαύτην τὴν Φανοτύλου γυνῆκα τοῦ τὰ βρέφη θρέψαντος, Ἕκκην Λαρεντίαν ὄνομα.“ — Auct. de orig. l. c. „Accae Larentiae amicae suae nutriendos dedisse (Faustulum), quam mulierem eo, quod pretio corpus esset vulgare solita, Lupam dictam. Notum, quippe ita appellari mulieres quaestum corpore facientes.“

Vit. Rom. c. 6. „ὥς δ' ἔνιοί φρασι τῶν εἰκότων ἐχόμενοι μᾶλλον εἰδότος τοῦ Νομήτορος καὶ συγχωρηγοῦντος τροφὰς κρύφα τοῖς τρέφουσι. Καὶ γράμματα λέγονται καὶ τ' ἄλλα μαρθάνειν οἱ παῖδες εἰς Γαβίους κομισθέντες ὅσα χρὴ τοὺς εὖ γεγονότας.“ — Auct. de orig. l. c. „Cum vero pueri liberalis disciplinae capaces facti essent, Gabiis graecarum latinarumque literarum ediscendarum gratia commoratos. Numitore avo clam omnia subministrante.“

Vit. Rom. c. 10: „ὁ μὲν οὖν εἰς Τυρρηνίαν μετέστη, καὶ ἀπ' ἐκείνου τοὺς ταχεῖς οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ὀξεῖς Κέλερας ὀνομάζουσιν. — Dionys. Hal. II, c. 13: „ὥς δὲ Οὐαλέριος ὁ Ἀντίας φησὶν, ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος τοῦτ' ἔχοντες τὸννομα (Κέλερας).“

Vit. Rom. c. 14. ipse auctorem citat Plutarchus Antiatem de numero raptarum Sabinarum tradentem et vit. Num. c. 21, ubi de numero inventorum Numae librorum loquitur, ad eundem auctorem provocat. (Praeterea, quod sciam, bis solum exstat apud Plutarchum Valerii nomen vit. (Flamin. c. 18 et de fort. Rom. c. 10.) Denique apponam locum, ex quo perspicui potest, quanti Plutarchus ipse fecerit Antiatem. Ait. vit. Num. c. 15: „πᾶσαν δὲ ὑπερβέβληκεν ἀτοπίαν τὸ ὑπὲρ τοῦ Διὸς ὁμιλίας ἱστορούμενον,“ quae e secundo Antiatis libro eum mutatum esse Arnobius testatur V, c. 1, qui iisdem fere verbis auctore citato eandem narrat fabulam.

Praeter locos commemoratos occurrunt nonnulla, quae, Antiatis scribendi ratione dignissima sunt. (cfr. vit. Rom. c. 25. vit. Num. c. 1. [Plin. h. n. XIII, 13. Num. c. 15.]) Talia autem hoc loco afferre, conjecturarum suspicionumque licentiam excedere mihi videtur. Atque vel his assumtis exiguum solum partem vitarum Romuli et Numae Valerio deberi perspicuum est.

Quibus igitur ductus argumentis vir doctissimus Beckerus eo pervenerit, ut Plutarcho Valerium fontem primum quasi impinxerit, me ignorare confiteor.

Divi Augusti aequalis fuit

Juba II,

Mauritaniae rex, qui ex patre Juba I natus, post Caesaris ad Thapsum victoriam a. u. c. 708 admodum puer (Plut. vit. Caes. c. 55.) Romam deductus est, ut Caesaris triumphum ornaret. Si quintum eum sextumve aetatis annum illo tempore egisse ponamus, a. u. 703 vel 704 natus esse videtur. Ad id optime quadrat, quod Cassius Dio lib. 51, c. 15. Jubam Romae educatum sub Octaviano contra Antonium usque ad victoriam Actiacam a. u. 723 stipendia meruisse tradit, quo anno vigesimum fere annum eum egisse verisimile est. Paulo post ab Octaviano in paternum regnum restitutus (cf. Cass. Dio l. c.) cum Cleopatra Selene, Antonii et Cleopatrae, Aegypti reginae, filia, ab eodem matrimonio conjunctus est. (Sueton. Caes. Calig. c. 26, Strabo 17, 3; Plut. Anton. c. 87, Cass. Dio 51, c. 15 et 53, c. 26.) A u. c. 729 Numidia a Romanis rursus provincia facta, ab Augusto Mauritaniam utramque, Caesariensem, Tigritanam, partemque Gaetuliae accepit, quod regnum usque ad vitae finem in potestate habebat (cfr. Cass. Dio 53, c. 26.). Quo anno decesserit, valde discrepant virorum doctissimorum sententiae. Alii Flavio Josepho fidem habent, qui Ant. Jud. 17, 4 et bell. Jud. 2, 7. Glaphyram, Archelai regis Cappadociae, filiam Jubae nupsisse ejusque post mortem in patriam reversam ab Archelao, Judaeorum rege, in matrimonium ductam esse narrat. Hunc vero jam. a. u. 759 regno privatum Vivennam relegatum esse ex Cassii Dion. libro 55, c. 25—27 cognitum est. Inde Fischerus: Röm. Zeittafeln p. 299, Jubam circiter anno u. c. 757 diem supremum obiisse deduxit. Huic sententiae obstat, quod Strabo VI, 6, quem librum a. u. 771 ab eo compositum esse constat (cf. l. c. Vell. Pat. II, c. 95. Cass. Dio 54, 4.), de Juba ut de vivo loquitur; lib. XVII contra, quem a. u. 773 eum perscripsisse verisimile est, c. 3. Jubam nuper mortuum vocat, unde Jubam a. u. 772 vel 773 decessisse sexaginta novem vel

septuaginta annos natum apparet. Praeterea Görlitz in dissert. „Juba II regis Maur. vit. et. frag. I.“ Vratisl. 1848. p. 8 duos uummos commemorat, quorum imaginum inspicendarum facultatem equidem mihi comparare non potui, in quibus Jubae capiti senili regni annus 48 appositus sit. Is autem annus urbis 772 vel 773 est. Itaque Josepho fides erit abroganda inque eo perseverandum, Jubam anno 772 vel 773 mortuum esse.

Romae educatus Juba tantos progressus in literis fecit, ut haud exiguam doctrinae gloriam assecutus celeberrimis ejus aetatis scriptoribus adnumeraretur. Magni eum fecit Plutarchus, qui vit. Caes. c. 55. hunc captivitatis Jubae fuisse fructum dicit, ut ex barbaro Numida historicus eruditissimus extiterit. Vit. Sector. c. 9. „ἱστορικοτατον“ eum appellat. Neque minoribus eum efferunt laudibus scriptores, qui ejus mentionem faciunt. Athen. III, pag. 83 ed. Casaub. „πολυμαθέστατον“, Plin. h. n. V, 1 literis eum aequae ac regno memorabilem vocat. Quamquam ob fragmentorum paucitatem certam sententiam, qua fide in rebus enarrandis versatus sit, ferre non possumus, non ignobilem tamen scriptorem eum fuisse ex consensu scriptorum eum laudantium concludere licet.

Varia adiit literarum genera, de quibus Vossius edit. Westerm. p. 219 sq. et Müller: fragm. histor. graec. III, p. 467 sq. docte ac copiose disseruerunt. Ad nos pertinet ejus opus: „Ῥωμαϊκὴ ἱστορία“ inscriptum, cujus librum primum Stephanus Byzant. in „Ἀβοριγῖνες et Ὠστίαι“ laudat. Cum Plutarchus ad eundem Jubae librum vit. Sullae c. 16 provocet, dubium non est, quin historiam romanam ab antiquissimis temporibus usque ad suam aetatem in eo exposuerit. Quot autem in libros divisus fuerit, nusquam traditum inveni. Nec minus incertum est, qua scribendi ratione usus sit. Probabilitati tamen proximum est, quod proposuit Heerenius, more scriptorum *περὶ αἰτίων*, de quibus infra sermo erit, opus fuisse compositum. Saepius enim in libro: „Quaestiones Romanae“ ad Jubam provocat una cum Varrone, cujus Aetiis diligenter eum inspexisse Merklin. Philol. III, 1848 p. 207 sqq. demonstravit. Fontes denique, quos adierit, prorsus ignoramus, nisi quod Plutarchus vit. Rom. c. 17. Sulpicium Galbam, cujus historia a Suetonio „Galba“ c. 3. „mul-

tiplex res incuriosa“ (cf. Cornel. Nep. vit. Hannibal. c. 13, Oros. V, 23.) vocatur, auctorem apud eum citatum invenerat.

Quae vero sunt Jubae apud Plutarchum in vitis Romuli et Numae? Plerumque eadem vel certe non valde discrepantia ab iis, quae Varro, eum tradidisse supra jam diximus. Huc accedit, quod historiarum Jubae fragmenta, quibuscum a Plutarcho tradita conferre possis, apud alium scriptorem frustra quaesiveris. Qua propter eos solum locos apponemus, in quibus ipse ad Jubam autorem delegat Plutarchus. Citat Jubam Plut. vit. Rom. c. 14, 3. de numero raptarum Sabinarum, c. 15, 7. de verbi „Talasio“ explicatione, c. 17, 10 de Tarpeja tradentem. In vita Numae bis c. 7, 6 et 13, 6 ad ejus auctoritatem provocat. (Praeterea nomen exstat apud Plutarchum, quod sciam, in vitis parallelis ter: comparat. Pelop. cum Marcell. c. 1, 15 vit. Sullae c. 16, 10 vit. Sertor. 9, 5, in Quaest. Rom. c. 4. 24. 59. 78. 89; commemoratur c. 9.). Neque a probilitate abhorret, quod placuit Heerenio, omnia fere, quae vit. Num. c. 3—7 narrantur de Numae juventute, genere et vita, antequam Romanorum rex factus sit, Jubae deberi, quia neque Dionysius, neque Livius earum rerum mentionem injiciat. Quamvis sit verisimile, multo saepius Plutarchum Jubae historiarum libro usum esse, nullum tamen subest indicium, cui confisi alia ei adscribamus. Convertamur igitur ad ultimum hujus generis scriptorem quem auctorem citat Plutarchus,

Dionysium Halicarnassium.

Hujus de vita, scriptis, vitiis virtutibusque cum sexcenties a viris doctissimis diserte ac copiose expositum sit, ea omnia missa facere, idque solum paucis demonstrare nobis propositum est, quatenus Plutarchus eo auctore usus sit. Fortasse putaverit aliquis, quod uterque haud raro easdem narratiunculas, eundem rerum ordinem atque adorationem adhibeat, Plutarchum pleno ore ex eo hausisse summamque rerum ex ejus Antiquitatum libris mutuatum esse. Quod ne pro vero accipiamus, duae obstant causae. Primum enim easdem narrationes non iisdem verbis ab utroque plerumque referuntur, tum ex iisdem fontibus utrumque hortulos suos irrigavisse constat. Scriptorum enim historiae Romanae nobilissimos, antiquissimos,

uberrimos, Fabium Pictorem, Antigonum, Pisonem, Antiatem Valerium, praeterea Romanorum doctissimum Varronem, de quo infra sermo erit, aliosque fortasse, quorum nomina Plutarchus nos ignorare voluit, uterque inspexit et exscripsit. Iisdem autem auctoribus adhibitis consensus quidam narrationum non solum verisimilis, sed necessarius est. Ut dicam, quod sentio, Plutarchus Dionysium quidem diligenter lectitasse et cum suis iisdemque Dionysii auctoribus contulisse, neque vero pleno ore ex eo hausisse videtur. Quare caveamus oportet, ne quid illi attribuamus, nisi ubi eadem sententiae iisdem verbis ab utroque proferuntur. Cujus generis loci in vitis Romuli et Numae omnino sunt duo (saepius in vita Coriolani perscribenda ad Dionysium recurrisse videtur), quorum alter exstat vita Rom. c. 18, ubi nomine apposito Plutarchus Dionysium (cfr. Dion. II, 34) errasse dicit tradentem, Romulum triumphantem curru usum esse, alter vit. Num. c. 10. (cf. Dionys. II, 57), quo de Vestalibus eadem iisdem verbis narrantur. Fortasse etiam, quae habet Plutarchus vit. Num. c. 16 de Fidei et Termini fanis, de agri partitione, huc trahere possis, quippe quae iisdem fere verbis Dionysius II, c. 75. 76 enarret. Plura in his vitis ad eum referre non ausim. His scriptoribus historiae Romanae adjungere liceat

Zenodotum Troezenium,

qui Dionysio teste II, 49 historiam Umbricae gentis conscripserat (cf. Solin. 8.). De vita ejus scribendique ratione parum constat (cf. Voss. ed. Westerm. p. 510). Plutarchus vit. Rom. c. 14 nominat eum inter eos, qui de raptis Sabinorum virginibus tradiderant, addens: „πολλοὺς ἔχει τοὺς ἀντιλέγοντας.“ Multa ex ejus libro in nostri vitas profluxisse vix crediderim. Denique huic scriptorum ordini adjicio.

Promathionem quendam,

a Plutarcho, quod sciam, solo citatum Rom. c. 2: „οἱ δὲ μυθώδη παντάπασιν περὶ τῆς γενέσεως διεξίασιν. — Ταῦτα μὲν οὖν Προμαθίων τις εἴρηκεν, scriptorem fide indignissimum. Quo tempore floverit nugasque suas literis mandaverit ne conjici quidem potest.

Hi sunt scriptores generis historici omnes, quorum nomina in vitis Romuli et Numae citata inveni. Num praeter hos aliorum scripta adierit, quamvis sit probabile, affirmare noluerim. Fortasse, de Cn. Gellio cogitavit scribens vit. Num. c. 21: „Οἱ μὲν γὰρ οὔτε γάμον ἄλλον ἢ τὸν Τατίας λαβεῖν αὐτὸν οὔτε παιδὸς ἑτέρου γενέσθαι πατέρα πλὴν μιᾶς Θυγατρὸς Πομπιλίας λέγουσιν.“ cf. Dionys. II. 76: ὡς δὲ Γέλλιος Γναῖος ἱστορεῖ, Θυγατέρα μόνην (καταλιπὼν) κτλ.“; fortasse denique Valerium Maximum intellexit, quem citat vit. Marcelli c. 30, vit. Rom. c. 16 de spoliis opimis (cf. Valer. Max. IX, 6); vit. Num. c. 8 de Numae cum Egeria dea congressu (cf. Val. Max. II, 1.) disserens. Sunt tamen ea leviora, quam quibus multa tribui possint. Qua propter omissis conjecturis suspicionibusque transeamus ad alterum scriptorum genus eorum, qui libros

B. Περὶ Αἰτίων

inscriptos composuerunt. More Graecorum, qui duce Callimacho omnium ad antiquitatem pertinentium rerum causas et origines investigare atque explicare studebant, Romani quoque, praecipue Augusti tempore, ad antiquitatum studium videntur incubuisse. Scribendi autem ratio, qua Callimachus in libris IV *Αἰτίων* (cf. Bernhardt, Grundriss der griech. Litt. Halle 1856. II, p. 491) usus erat, adeo arrisit Romanis, ut Romanarum antiquitatum studiosissimus ac peritissimus

M. Terentius Varro Reatinus

Aetiorum librum conscriberet, in quo veterum institutorum originem causasque exposuit. Quamvis sint diversa virorum doctissimorum judicia de Varronis scribendi ingenio, veteres magni eum fecisse testatur Cicero Academ. I, 3: „Tu omnium divinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia causas aperuisti.“ Cui laudi pleno ore assentiunt scriptores ecclesiastici, qui eum quasi instar cujusvis scientiae venerati sunt (cf. August. de civit. Dei VI, 2. 6. Lactant. div. instit. I, 6. 7.). Quodsi eandem diligentiam, quam Hartung: „Die Religion der Römer“ Erlangen 1836. I, p. 275 de Varrone rerum divinarum studioso praedicat: „Die Wirkungen dieser Forschungen auf Mit- und Nachwelt waren, wie wir aus den deutlichsten Spuren

allenthalben erkennen können, von ausserordentlicher Bedeutung. Denn Alle, die uns irgend etwas von den Römischen Religionsalterthümern berichten, berufen sich auf Varro, so dass man annehmen kann, dass sie ihn meistens auch da, wo sie ihn nicht nennen, excerptirt haben“; si, inquam, eandem diligentiam in rebus humanis perscrutandis et aperiendis adhibuit, dubium esse nequit, quin in iis quoque tradendis posteriores Varronem plerumque secuti sint. Itaque Plutarchum et ipsum etsi bis solum in vitis parallelis nomen exstat, Varrone saepius diligentiusque usum esse probabile est. Perdifficilis autem quaestio est, quid vel quae septuaginta quatuor Varronianorum operum (cfr. Ritschl, Rhein. Mus. N. F. VI, 4, p. 547) noster lectitaverit suumque in usum converterit. Plerisque persuasum est, fragmenta apud Plutarchum exstantia Varronis operi copiosissimo et celeberrimo „Antiquitatum rerum humanarum et divinarum“ libris quadraginta et uni esse adscribenda (cf. Lagus: Plut. Varronis stud. cet. p. 32.). Nonnulla praeterea hodie in Varronis libro ex parte superstite, „de lingua latina,“ ut infra demonstrabitur, leguntur. Quamquam ego non negaverim, utrumque opus Plutarcho notum fuisse, tamen Merklini conjectura (cf. Philol. III, 1848, p. 267 sqq.), omnia Varronis libro „Aetia“ inscripto esse attribuenda, mihi praeferenda videtur. Liceat verba viri doctissimi apponam, qui l. l. p. 273 de Varronis fragmento exstante apud Servium ad Aeneid. VIII, 29: „Varro in Aetiis dicit cet.“ locutus haec habet: Die Lesart in Aetiis wird aber hier dadurch besonders wahrscheinlich, dass wir den reichlichen Gehalt dieser Fragmente (cf. Serv. VIII, 30) bei Plut. „Quaest. Rom.“ die er selbst Rom. c. 15 und Camill. c. 19 Aetia nennt, wieder begegnen (cf. Quaest. Rom. 2, 29.) und das erste Mal Varro dabei genannt finden. Es liegt nahe genug, dass Plutarch für seine römischen Aetia die gleichnamige Schrift des Varro benutzte, und dass an diese Quelle auch bei den übrigen ausdrücklichen Erwähnungen desselben (cf. Q. R. 4. 5. 14. 27. 90. 101. 105.) mit mehr Recht zu denken sei, als an seine Bücher de vit. pop. Rom. — Aber da es gewiss ist, dass er in verschiedenen Schriften dieselben Dinge besprach, so liegt immer — die Ausflucht zu Gunsten der Aetia offen.“ Qua

sententia probata dubitari vix poterit, quin ex Aetiis ea quoque desumta sint, quae Varroniana in vitis parallelis exstant. Sunt enim omnia fere ejusmodi, ut in Aetiis locum habere poterint, neque, quod hodie in libris „de lingua latina“ leguntur, causa est, cur inde ea fluxisse putemus, praesertim cum raro in verbis adeo congruant, ut pro meris eorum fragmentis vel excerptis haberi possint. Huc accedit, quod et in „Quaestionibus Romanis“ et in „Vitis Parallelis“ praeter Varronem ad Jubam saepius provocat, ut ex usu scriptorum eorundem in utroque libello componendo apparrere mihi videatur, utriusque scriptoris eodem libro fonte usum esse Plutarchum. Hunc vero Aetia Varronis fuisse, ex supra dictis probabile est. Nam certi quidquam afferre nos rei obscuritas scriptoresque de librorum inscriptione plerumque non tradentes vetant.

Multa quidem sunt, quae Varroni deberi putemus, ita ut intimo ex corde assentiamus Heerenio dicenti p. 104.: „Multa vero in Plutarchi vitis — ex talibus — scriptis (περὶ Αἰτίων) petita“ sunt, etsi praeclare errat vir ille doctissimus censens, multorum hujus generis scriptorum volumina a Plutarcho esse adhibita. Neque enim ullus locus est, quem alii ac Varroni vel forte Jubae hujus generis scriptori adscribamus necesse sit. Magna contra est difficultas discernere, quae Varronis quaeque Jubae sint, cum utrumque de rebus ad antiquitatem pertinentibus copiose disseruisse eademque fere scribendi ratione usum esse nobis persuasum sit. Apponemus igitur hoc loco ea Varronis fragmenta, quae ex ejus libris desumta esse aliunde cognitum est; ea contra, quae alio testimonio non firmata nostro jure ei adtribuimus, paucis commemorabimus. Certa Varronis fragmenta sunt: Plut. Rom. 4, 1. ὥς οἱ πολλοὶ νομίζονται ἢ διὰ τὸ μηρυκόμενα τῶν θρεμμάτων ἐκεί διὰ τὴν σκιὰν ἐνδιάζειν, ἢ μάλιστα διὰ τὸν τῶν βρεφῶν θηλασμόν. 2. ὅτι τὴν τε θηλὴν ῥοῦμαν ὠνόμαζον οἱ παλαιοὶ — καὶ γάλα τοῖς ἱεροῖς ἐπισπένδουσιν. 3. Ἐνταῦθα δὲ τοῖς βρέφεσι κειμένοις τὴν λίκαιναν ἱστοροῦσι θηλαζομένην κτλ — cf. Varro de re rust. II, 11, 5: „Non negaverim, — apud divae Ruminiae sacellum a pastoribus satam ficum; ibi enim solent sacrificari lacte pro vino — mammae enim rumi sive rumae, ut

ante dicebant, a rumi“ — cf. Fest. p. 225: „Ruminalem ficum appellatum ait Varro — quod sub ea arbore rumam dederit Remo et Romulo, i. e. mammam.“ — cf. Non. p. 167: „Rumam veteres mammam dixerunt. Varro Cato l. de liberis educandis cet. cf. Plut. *Αἰτ' Ῥωμ.* 57 et *περὶ Ῥωμ. τυχ.* p. 270 ed. Reiske.

Plut. Rom. c. 11: „*Τῇ μὲν οὖν γραμμῇ τὸ τεῖχος ἀφορίζουσι καὶ καλεῖται κατὰ συγκοπὴν πωμήριον, οἷον ὅπισθεν τείχους ἢ μετὰ τεῖχος· ὅπου δὲ πύλην ἐμβαλεῖν ἐπινοοῦνται τὴν ὕνιν ἐξελόντες καὶ τὸ ἄροτρον ὑπερθέντες διάλλεμα ποιῶσι κτλ.* — cf. Varro de l. lat. V, p. 144. „Quod erat post murum Postmoerium dictum.“ Omnino totum caput undecimum Varroni auctori deberi persuasum habeo, quem et in Aetiorum et in Antiquitatum libro de urbibus condendis copiosius atque accuratius quam in lib. de ling. lat. egisse probabile est.

Rom. 12 ipse ad Varonem remittit Plutarchus, ubi de Romuli die natali agitur, neque dubito, quin totum caput ex Varronis aliquo libro desumptum sit.

Rom. c. 16, 12 improbat Varronis etymologiam verbi „opima“: „*ὀπίμια (ὀπίμα) δὲ τὰ σκῆλὰ φησι Βάρδων κτλ.*

Vita Rom. 29, 9: „*Οἱ δὲ αἰχμὴν ἢ τὸ δόρυ τοὺς παλαιοὺς κῆρυ ὀνομάζειν κτλ.* cf. Macrob. Sat. I, c. 9 p. 239 „Varro in libro V, rer. div. „Quirinum quasi bellorum, ab hasta, quam Sabini curim vocant.“

Num c. 9, 2 deridet eorum opinionem, qui „pontifices“ vocabulum a ponte deductum voluerint, in quibus Varronem fuisse ex libro de l. lat. p. 87 cognitum est: „ego a ponte arbitror, nam ab his sublicius est factus primum.“

Denique quae exstant vit. Num. 13, 8: *Οἱ δὲ οὐ Βετούριον Μαμούριον εἶναι φασι τὸν ἄδόμενον, ἀλλὰ Οὐτέρεμι μεμορίαμ, ὅπερ ἐστὶ παλαιὰν μνήμην.*“, leguntur apud Varronem de l. lat. p. 226: „Itaque Salii, quod cantant Mamuri Veturi, significant (veterem) memoriam.“

Praeter hos locos, quos jure quodam Varroni nostro adscripsimus, multa sunt, quae adeo cum Gellii, Macrobiani, Servii aliorumque Varronem saepissime citantium fragmentis congruant, ut non dubitem, quin ex eodem fonte fluxerint. Au-

ctoribus tamen nusquam additis pro certo quidquam affirmare non ausim, praesertim cum, ut saepius jam dixi, Jubam regem de rebus ad antiquitatem pertinentibus docte ac copiose descriuisse constet, quem Plutarchus frequenter atque diligenter eundem inspexit. Hujusmodi sunt, quae vit. Rom. c. 15 de verbi „Talasio“ explicatione, c. 21 de Lupercis (cf. Varro de l. lat. VI, 13 p. 77, Serv. ad Aen. VII, v. 187 et 190; Gell. V, 8); vit. Num. c. 18 et 19 de nominibus atque adornatione mensium (cf. Macrob. I, 14. Varro l. l. VI, 33. 34 p. 86 sq.) exstant. Neque erraveris, si pleraque ad res divinas humanasque pertinentia Varroni deberi, uberrimo doctissimoque earum rerum scriptori, putaveris. Sed transeamus ad reliquos hujus ordinis scriptores, quorum nomina a Plutarcho citantur.

Omnium quasi dux et princeps est „Aetiologus ante Callimachum“, ut ait Merklinus, Aristoteles, cujus librum „νόμιμα βαρβαρικά“ inscriptum uno certe loco, vit. Rom. c. 1 a Plutarcho citari mihi persuasum est. Quae enim loco commemorato de feminis profugarum Trojanorum naves incenditibus narrat, iisdem paene verbis perscripta invenias, „Quaest. Rom. c. 6. (cf. Dionys. I, 72) Aristotele auctore nominato. Cum aliis autem (cf. Schweigl. Röm. Gesch. p. 4 sq.; Müller, fragm. hist. graec. II, p. 178) ex libro νόμιμα βαρβαρικά“ (cf. Cic. de fin. V, 4, 11), ea desumta esse censuerim. „Πολιτεῖαν“ enim „Ρωμαϊκὴν“ ab Aristotele compositam esse non est probabile, quod ante bellum cum Pyrrho gestum res Romanae parum apud Graecos innotuerant, quarum accuratorem cognitionem quisquam sibi comparare potuisset. Quin Aristoteles et ipse errat, per L. Camillum (cf. Plut. Camill. c. 22) Romam a Gallis liberatam esse tradens.

Alter hujus generis scriptor est Butas, ignoti temporis, nisi forte libertus ille Catonis Uticensis intelligendus est, cujus apud Plut. mentio fit. vit. Cat. min. c. 72 (cfr. Bähr Paul. Real. Encyklop. I p. 1203. Voss. de hist. graec. ed. Westerm. p. 409). Plutarchus vit. Rom. c. 21 citat aliquot ejus versus de Lupercalium origine agentes.

Tertius non minus incertae aetatis est Simylus, cui Bernhardy (Grundriss der Griech. Litt. Halle 1856. II, pag. 492)

senarios adscripsit, qui in Meinekii Com. graec. I, p. 13 seq. exstant. Plutarchus vit. Rom. c. 17 irridet perversam ejus opinionem, quasi Tarpeia non Sabinis, sed Gallis arcem prodiderit.

Hi sunt scriptores *περὶ Αἰτίων*, qui a Plutarcho citantur, si Aristotelem et Varronem exceperis, fide non admodum digni, ut multos eorum Plutarchum inspexisse multaque ex eorum operibus hausisse, id quod placuit Heerenio, (cf. l. l. p. 113sq.) vix crediderim. Missis igitur conjecturis inquiramus,

C.

Aliosne praeterea fontes adierit Plutarchus. Commemorat ille vit. Rom. c. 2 varias de Romuli stirpe prolatas opiniones, unde Heerenius (cf. l. l. p. 102 sq.) singulare quoddam genus scriptorum, qui *Ιταλικά* scripsissent, a Plutarcho adhibitum esse conclusit. Cui viri doctissimi sententiae, cur non assentiam, breviter dicam. Refert inter eos praeter Promathionem, cujus de scribendi ratione nihil cognitum esse ipse confitetur, scriptores, quorum nomina exstant in libello vulgo „Parallelae minores“ inscripto.

Profecto doctrinae praesidium haud mediocre Plutarcho succurrisset, si tot virorum (sedecim sunt numero) copiosissima volumina evolvere et in suum usum convertere potuisset. Sed pro dolore fieri non potest, ut libros quisquam numquam per-scriptos inspiciat. Pervenit enim ad nos alterum opus miserri-mum „De Fluviis“ inscriptum, auctorum nominibus quasi re-pletum, cui Plutarchi nomen praepositum est. Utrumque ejus-dem impudentissimi falsarii esse, nemo non videt, sed liceat afferam auctorem haud recusandum. Boeckhius enim, magister dilectissimus, in lectionibus litt. graec. pronunciavit (stenogra-phice scripta refero): „Nicht von ihm (Plut.) sind die soge-nannten kleinen Parallelen, sondern von einem böswilligen In-terpolator. welcher auch das kleine Buch „de Fluviis“ fabricirt hat.“ De fontibus hujus libelli diligentissime investigavit R. Hercher in praefatione libelli „de Fluviis“ editi Lips. 1851. atque p. 22 sq. luce clarius demonstravit, falsarium illum non solum narratiunculas omnes, sed etiam earum auctores ipsum sibi finxisse. Quodsi uterque libellus ejusdem auctoris est opus,

si porro in altero omnia sunt ficta et commenticia, nonne alterius fides minuatur vel potius extinguatur necesse est? Huc accedit, quod „pars major scriptorum in Parallelis minoribus citatorum aliunde nusquam cognita est, sin ab aliis quoque citantur, scripta iis agglutinata sunt nova atque inaudita.“ Quibus omnibus bene perpensis dubitare certe praestat, num omnino unquam perscripta fuerint opera illa, quam Plutarcho quasi impingere fontium genus absurdissimum ac fide indignissimum. Praeclare igitur errat Heerenius, Plutarchum multa ex iis mutuatum esse dicens.

Unde vero, quoniam scriptores illi rerum Italicarum non exstiterunt, narratiunculae, ex quibus vit. Rom. caput 2 compositum est, desumtae sunt? Ad mythographos nobis non esse refugiendum, sed a scriptoribus quoque severissimis urbis Romae originem ad personas mythicas esse relatam testis est Serv. ad Aen. II, v. 273, ubi Catonem „Latinum ex Ulixē et Circe editum de nomine sororis suae mortuae Romanam civitatem appellasse“ ait in „Originibus“ tradidisse. Sin autem exosor ille acerrimus graeci sermonis morumque graecorum non dubitavit personis mythicis urbis originem vindicare, quid de Valerio Antiate ceterisque ejus generis scriptoribus dicendum erit? Nonne novis figmentis opera sua exornare atque illustrare studuerint? nonne qui *περι αἰτίων* scripserunt, rebus mythicis fabulisque novis fingendis operam dedisse putandi erunt? Utut est, nam certi quidquam ea de re afferri non poterit, cum scriptores, qui *Ἰταλικά* ediderint, ab alio nullo nisi a falsario isto Plutarchiano commemorentur, ex iisdem fontibus, quibus alias usus est Plutarchus, narratiunculas illas fluxisse probabile est. Quam enim stulte fecisset, si, ut res, quibus ipse fidem non haberet, paucis annotaret tot tantaque volumina evolvisset ac perscrutatus esset! Sed de his hastenus.

Cum verisimile non sit, Plutarchum fontium genus ullum, in quibus pro suo consilio utilia expectare poterat, praetermisisse vel consulto neglexisse, „libros“ quoque, „commentarios“ de familiis patriciis, in quibus nomina, facinora, honores magistratusque membrorum celeberrimorum gentis cujusdam perscripta erant, eum adiisse crediderim. Sunt quidem, qui ejus-

modi libellos unquam exstitisse negent, loci tamen nonnulli sententiam Beckeri (l. l. I, p. 35): „Ausserdem aber hielten sich, wie es scheint, bedeutende Familien eine Art Haus-Chronik, oder irgend einer des Hauses verfasste eine populäre Geschichte seiner Familie,“ confirmant.

Gellius enim XIII, 19: „quae postea ita esse, uti dixerat, cognovimus, cum et laudationes funebres et librum commentarium legeremus;“ Plin. h. n. XXXV, 2: „Similis causa Messalae seni expressit volumina illa, quae de familiis condidit; Corn. Nep. Attic. c. 18: „sic familiarum originem subtexit, ut ex eo clarorum virorum propagines possimus cognoscere.“ Fecit hoc idem separatim in aliis libris, ut M. Bruti rogatu Juliam familiam a stirpe ad hanc aetatem ordine enumeraverit — pari modo — de Marcellorum — Fabiorum et Aemiliorum,“ de ejusmodi libellis cogitasse videntur. Quorum cum nullus ad nos pervenerit, neque saepius eorum mentio fiat, difficile est dictu, quid iis debeat Plutarchus. In posteriorum vitis perscribendis saepius occasio eorum inspiciendorum data erat; in nostra parte cum Heerenio ea solum, quae vit. Num. c. 21 de Numae filiis eorumque propaginibus affert, huic fonti adscripserim.

Denique amicorum aequalium, quibus imperatoris Romani magister vel certe favore ejus adjutus Plutarchus vacare non poterat, scientiam consiliaque non neglexit, sed certe saepius quam ipse indicat, iis usus est. Cujus rei exemplum exstat vit. Rom. c. 15: „Σέξτιος δὲ Σύλλας ὁ Καρχηδόνιος, οὔτε μουσῶν οὔτε χαρίτων ἐπιδεὴς ἀνὴρ, ἔλεγεν ἡμῖν, ὅτι τῆς ἀρπαγῆς σίνθημα τὴν φωνὴν (ταλάσιον) ἔδωκε ταύτην Ῥώμυλος.“ Quis fuerit Sextius is Sylla, ex aliis locis non patet; Plutarchus tamen verbis: „οὔτε μουσῶν οὔτε χαρίτων ἐπιδεὴς ἀνὴρ,“ poëtam eum suis temporibus florentem neque ignotum neque ignobilem fuisse, significaturus esse videtur.

Quos praeterea citat Plutarchus scriptores, ut poëtarum vel philosophorum sententiis sua ipsius auctorumque suorum judicia comprobet et confirmet (vit. Rom. c. 9. Herodor. Pontic.; c. 28, Pindarum et Heraclitum; vit. Num. c. 9. Epicharmum; c. 20. Platonem), cum in fontium numero ponendi non sint, silentio praeterrimus.

Haec sunt scriptorum genera nominaque omnia, quae apud Plutarchum vitarum Romuli et Numae scriptorem exstant. Pluresne scriptores adierit librosque lectitarit, ex quibus vitarum quasi materiam colligeret vel augeret, neque affirmare nec negare ausim. Sed jam cohors est scriptorum non ignobilis. cujus principes sunt Fabius Pictor, Calpurnius Piso, Terentius Varro, Juba, quibus iisdem multum tribuerunt et Livius et Dionysius, summae diligentiae et in fontibus conquirendis scriptores,

Quae igitur sit causa, cur usque ad hunc diem maledicant Plutarcho viri docti, quasi sine ullo delectu cuivis scriptori vel absurdissimo ac mendacissimo fidem habuerit, si modo apud eum pro suo consilio apta repererit, me non intelligere confiteor judicioque aequi cujusvis judicis reliquerim.

V I T A.

Natus sum ego Carolus Augustus Arminius Schmidt pridie Kal. April. a. h. s. XXXIII Stendelii, vico Marchico, patre Carolo Augusto Guilielmo, topario, matre Carolina e gente Schwarzmeier, quibus utrisque superstitionibus laetor. Fidem confiteor evangelicam. Primis litterarum elementis in schola vici nostri imbutus inde ab aetatis anno duodecimo Gebhardio Clamroth, ordinis theologi candidato, usus sum magistro dilectissimo. Auctumno anni XLVII gymnasium adii Leucopheum Berolinense, quod Fr. Bellermannio direttore floret idque per quinquennium et semestre frequentavi. Maturitatis testimonio instructus vere h. a. LIII almam universitatem litterariam Berolinensem adii et ab Ill. Stahl, t. t. rectore magnifico, in civium academicorum numerum receptus, ab Ill. Eneke, philosophorum ordinis t. t. decano spectatissimo huic ordini adscriptus sum. Per duo semestria interfui scholis virorum illustrissimorum: Trendelenburgii, Böckhii, Sollyi. Vere anni LIV academiam adii Heidelbergiam ibique receptus inter cives academicos ab Ill. Arnoldio, prorectore magnifico, viri illustrissimi Kaiseri lectiones exercitationes philologicas frequentavi. Auctumno ejusdem anni Berolinum redux ab Ill. Mischerlichio, t. t. rectore magnifico in civium almae universitatis numerum iterum receptus apud Ill. Dove, ordinis philosophorum amplissimi t. t. decanum spectatissimum nomen dedi. Per tria semestria scholis interfui horum virorum illustrissimorum: Böckhii, Hauptii, Gepperti, Vatkii, Rankii.

Ineunte anno LVI in gravissimum incidi morbum, ita ut jussu medicorum urbem relinquere rurique plane otiose vel certe remotus a studiis severioribus vivere cogerer. Longum post temporis intervallum aegre restitutus auctumno anni LIX Berolinum reversus ab Ill. Böckhio, t. t. rectore magnifico, civibus academicis, ab Ill. Trendelenburgio, ordinis philosophorum t. t. decano spectatissimo, huic ordini adscriptus sum. Scholis interfui virorum illustrissimorum, Micheletii, Hauptii, Althausii. Omnibus his viris illustrissimis pro summis in me meritis gratias ago quam maximas.

Inde ab ineunte anno LXII in schola Neostadiensi E/W. quam vocant „Höhere Bürgerschule“, praeceptoris munere fungor.

THESES.

1. Choricum carmen Aesch. Eumen. 143.

„ἔγειρό ἔγειρε καὶ σὺ τήνδ' ἐγὼ δὲ σέ.
εὐδεις; κτλ.“

parodon esse.

2. Horat. Sermon. I, 1. 8 cum Bentleio duplex
„aut“ penendum esse.

3. Apud Romanos numquam pervulgata fuisse carmina popularia, quibus historici antiquissimi quasi fundamento usi sint.

4. Prodicum immerito in iis, quos vocant sophistas, numerari.

5. Graecorum mores non sophistarum doctrina corruptos esse, sed corruptis moribus pravas sophistarum sententias esse procreatas.
-

